

Valnämnden
Yttrande

Datum:
2022-03-17

Diarienummer:
VLN-2022-00003

Handläggare:
Åsa Tingström, Erik Eriksson

Justitiedepartementet, Ju2022/00209
Ju.remissvar@regeringskansliet.se
Benny.lindholm.narlinge@regeringskansliet.se

Yttrande över remiss Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96)

Uppsala kommun har bjudits in att lämna synpunkter i ovan rubricerat ärende. Uppsala kommun anser att utredningens förslag överlag är bra och ligger i linje med hur kommunen brukar arbeta med dessa frågor. Vissa av förslagen kan dock leda till konsekvenser som gör administrationen mer kostsam och mindre effektiv. Dessa beskrivs nedan.

Uppsala kommun vill understryka att det är beklagligt att det i utredningens uppdrag inte ingår en översyn av valedelssystemet. Många av de säkerhets- och tillgänglighetsproblem som uppstår i samband med val bottnar i nuvarande valedelssystem. Vi delar Valmyndighetens uppfattning att nuvarande valedelssystem behöver förenklas och förbättras eftersom hanteringen av valedlar innebär en rad problem för valadministrationen. Reformen kring valedelsställens avskärmning bidrar till ytterligare svårigheter. Förändring av valsystemet skulle tillsammans med slopande av ångerrösten bidra till en betydligt mer tillgänglig, säker och effektiv valadministration.

Ett samordningsansvar för säkerhetsfrågor i valadministrationen

Det är i grunden positivt med en samordning av säkerheten i val. Även om samarbete mellan valadministrationens myndigheter idag är väletablerat skapar det decentraliserade systemet ojämlikheter mellan kommuner, eftersom förmågan och resurserna att bedöma säkerhetsrisker kan variera.

Uppsala kommun ser positivt på framtida möjligheter att få tydliga rekommendationer och stöd i planeringen av säkerhetsarbetet, men det är viktigt att dessa inte förhindrar anpassningar till lokala förutsättningar.

En del av säkerhetsarbetet där vi saknar nationell vägledning är kring säkerhet vid hantering och förvaring av förtidsröster, specifikt vad som bör krävas vid upphandlingar.

En rutin för incidentrapportering

Uppsala kommun arbetar redan med insamling och rapportering av händelser och ser positivt på förslaget att inrätta en nationell incidentrapportering. Det är dock viktigt att förtydliga vilken typ av ärenden som hanteras via incidentrapporteringen. Det bör också klargöras om incidenter både ska rapporteras och, om det är aktuellt, polisanmälas, eller om det endast är händelser som inte polisanmäls som ska rapporteras.

Uppsala kommun ställer sig frågande till behovet av att även allmänheten ska kunna rapportera på samma sätt. Majoriteten av de synpunkter som inkommit till kommunen i samband med val har varit grundade i missförstånd och begränsad kunskap om hur det valadministrativa systemet fungerar. Dessa synpunkter bör kunna hanteras direkt av den lokala valadministrationen eller Valmyndigheten beroende på var väljaren vänder sig. Det är av stor vikt att även väljarna kan rapportera oegentligheter, men den möjligheten finns redan i kontakt med valnämnden, Valmyndigheten eller Valprövningsnämnden. Vi ser en risk att ytterligare en synpunktshantering skapar enorma mängder administration och ärenden som måste utredas utan att egentligen gagna syftet.

Överklagande av val

Uppsala kommun ser positivt på förslagen som rör överklagande av val. Det är viktigt att kunna fastställa vem som klagar för att kunna avgöra om personen har rätt att överklaga och för att kunna kontakta vederbörande.

Valobservatörers status

Utredningen föreslår ett införande av en formell ackreditering för valobservatörer. Svenska val är redan offentliga förrättningar, men det kan vara bra för väljarnas skull att förtydliga observatörernas roll när de uppehåller sig i vallokalerna. Däremot önskas en viss försiktighet gällande regleringen av kommunernas ansvar gentemot valobservatörerna. Självklart försöker kommunen bistå i den mån det är möjligt, men det är också viktigt att resurserna i samband med val koncentreras till genomförandet av val. Det bör förtydligas vad praktiska arrangemang omfattar eftersom förslaget kan innebära behov av ökade resurser och därmed ökade kostnader för kommunerna.

Det är viktigt att valobservatörernas rätt att observera val inte påverkar väljarnas rätt att rösta eller valhemligheten. Med anledning av nuvarande valedelssystem och dess avskärmningar är det trångt i många lokaler och vi ser utmaningar gällande hanteringen av observatörer när det är ont om plats. Detta gäller dock oaktat utredningens förslag eftersom rätten att observera redan finns för alla. Utredningen föreslår att valadministrationen måste se till att valobservatörer kan bevaka ett val. Det bör förtydligas om ackrediterade observatörer därmed ska få förtur vid eventuell trängsel.

Den problematik som beskrivs där valobservatörer behövt legitimeras sig i vissa vallokaler borde rimligtvis åtgärdas med bättre information till röstmottagarna. Mer generellt så finns en risk att ackreditering av Valmyndigheten ger fingerade eller verkliga befogenheter till valobservatörer som allmänheten inte har. Det finns ett värde att likställa allmänheten och organisationer när det kommer till möjligheten att syna valförfarandet. I dagsläget är det få som besöker röstmottagningsställen för att observera förfarandet i Uppsala kommun vilket gör det lätt att tillgodose

utrymmesbehoven för allmänheten och valobservatörer. Med det sagt så är det inte svårt att förutse ett potentiellt problem om en viss lokal skulle få ett stort intresse från allmänheten och valobservatörer.

Väljargrupper med svårighet att utnyttja sin rösträtt

Uppsala kommun arbetar för att alla invånare ska kunna utnyttja sin rösträtt. Vi arbetar aktivt med tillgängligheten vid alla röstmottagningsställen, både när det gäller lokalerna, bemötande och information.

Vi ser gärna att ambitionerna gällande tillgänglighet höjs, men konstaterar att valsedelssystemet med dess avskärmning är kontraproduktivt i sammanhanget. Ett mer tillgängligt valsedelssystem skulle kunna råda bot på både platsbrist och förståelsen av valet.

Fler målgrupper ska kunna använda ambulerande röstmottagare

Uppsala kommun ser positivt på förslaget att utöka målgruppen som kan använda ambulerande röstmottagare till att omfatta personer som är placerade i polisarrest, på särskilt ungdomshem, LVM-hem eller annan inrättning som begränsar deras möjligheter att rösta i röstningslokal.

Utredningen föreslår också att möjligheten att rösta med lantbrevbärare ersätts av ambulerande röstmottagning. I Uppsala kommun bor drygt en fjärdedel, över 50 000 personer, utanför Uppsala stad. I dagsläget är mer än 21 000 hushåll i Uppsala kommun berättigade till lantbrevbärare. Vi arbetar aktivt med insatser för att även vår befolkning på landsbygderna ska kunna rösta och erbjuder förtidsröstning i de flesta kransorterna.

Generellt tas inte många röster emot via lantbrevbäringen och med anledning av den höga kostnaden per röst är det skäligt att överväga alternativ. Dock anser vi att de regleringar som finns för ambulerande röstmottagning bör kvarstå.

Att utöka vilka som har rätt till ambulerande röstmottagning till de som i dagsläget har lantbrevbäring kan få stora konsekvenser för oss som kommun. Så länge antalet mottagna röster är lågt kan detta hanteras av en mindre resursökning av den ambulerande röstmottagningen. Dock innebär ofta lagändringar och kommunikationen av dessa ett ökat medvetande om möjligheten. Detta kan innebära att en mycket stor kostnad tillkommer för kommunen. Med detta i åtanke anser vi att möjligheten att rösta med lantbrevbärare kan tas bort, men att den inte ska ersättas av rätt till ambulerande röstmottagning.

Väljare med synnedsättning

Vi välkomnar insatser för att väljare med synnedsättning ska kunna rösta och tillstyrker förslaget om att länsstyrelsen ska räkna rösterna med punktskrift för att öka valhemligheten. Även utifrån den här aspekten vill vi dock understryka att ett förändrat valsedelssystem vore en bättre lösning än föreslagna ändringar.

Uppsala kommun utrustar redan röstmottagningsställen med förstoringsglas och extra belysning där det behövs. Vi anser dock att det ska vara upp till varje kommun att avgöra vilken utrustning som ska finnas. Förutom kostnaden för inköp av lampor tillkommer också inventering och underhåll vilket genererar stora kostnader. Dessa

kostnader bör kunna motiveras av förbättrad tillgänglighet och anpassas efter specifika lokala förhållanden, inte regleras nationellt.

Vi ser positivt på det arbete som görs med att ta fram prototyper för ytterligare hjälpmedel och ställer gärna upp som testkommun.

Utlandssvenskar

Att utlandssvenskar som fallit ur röstlängden måste rösta från utlandet har varit och är ett bekymmer för valadministrationen. Förslagen för att underlätta för utlandssvenskar att nyttja sin rösträtt i Sverige är därför välkomna.

Vi ställer oss dock frågande till hur röstmottagarna ska verifiera rösträtten när rösten ska tas emot och ser gärna ett klagörande gällande detta.

Digitala röstkort

Att digitalisera röstkorten är i grunden positivt. Den största vinsten med detta är att röstkorten i större utsträckning än idag förväntas nå rätt väljare.

Vi ser dock vissa risker med detta. Om adresskort ska fyllas i för hand av röstmottagarna finns en risk att fler fel begås och att röster skickas fel för att adressen inte går att tyda.

Utredningen framhåller att detta är säkrare och minskar de administrativa kostnaderna. Under rådande omständigheter när digitala attacker identifieras som ett stort hot är vi inte övertygade om att digitaliseringen är enbart positiv. Sveriges valsysteem beskrivs som robust och svårt att påverka just för att det bygger på manuellt arbete. Pappersröstkort behövs inte för att rösta i vallokal, men eftersom andelen förtidsröster stiger för varje val kommer digitala röstkort för alla som har en digital myndighetsbrevlåda kunna öppna upp för större påverkansmöjligheter. De administrativa kostnaderna för kommunen lär dessutom öka väsentligt om varje väljare som ska förtidsrösta behöver ett adresskort eller dubbletröstkort. Detta kräver både materiella investeringar och ökad bemanning. Kostnaderna minskar alltså inte, de läggs istället över på kommunerna. Mer manuell hantering vid röstmottagningsställena kan också leda till längre köer vilket påverkar valet negativt.

Att i vissa fall tillåta adresskort är en god idé, främst för att ge utlandssvenskar möjlighet att rösta i Sverige, men också när utskrift av dubbletröstkort inte är möjligt. Att helt slopa tryckta röstkort kommer dock att få stora konsekvenser för kommunerna.

Val vid allvarliga fredstida kriser

Pandemier och naturkatastrofer befaras återkomma mer frekvent framöver. Det är viktigt att planera för hur ett valförfarande skulle kunna hanteras i olika kriser. Att i förväg förbereda sig så att det finns en konstitutionellt förenlig handlingsplan är att föredra framför skyndsamma beslut under en pågående kris.

Dagens säkerhetspolitiska läge och rådande situation i Ukraina visar ett behov av beredskapsplaner och kontinuitetshantering, inte minst när det gäller val. Med anledning av ökande digitala hot bör ytterligare digitalisering utredas noggrant för att inte minska robustheten i valsysteem.

Rekrytering och utbildning av röstmottagare

Uppsala kommun instämmer i att det är av stort värde att lyfta röstmottagarnas roll i de svenska valen. Kompetenta röstmottagare är en grundförutsättning för att vår demokrati ska fungera. Uppsala kommun har ett förhållandevis bra rekryteringsläge i dagsläget, men även vi ser att utmaningarna ökar. Valdagsuppdraget är omfattande och kräver både utbildning, förberedelse och en lång arbetsdag. Arbetsmiljö, status, och ersättning kan behöva ses över för att hitta en gemensam nivå i kommunerna. Uppsala kommun välkomnar initiativ till att få en helhetsbild kring rekryteringen.

Valnämnden

Johan Pelling
Ordförande

Josefin Lindström
Nämndsekreterare